

УДК 368.1:330.59(477)

Економічний еквівалент вартості життя як стимул розвитку страхового ринку та модернізації економіки України

Олександра Остапівна Шевчук,
доцент кафедри фінансів
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
кандидат економічних наук, доцент

Анотація. Розглянуто сутність поняття «економічний еквівалент вартості життя людини», обґрунтовано необхідність розроблення підходів до оцінювання вартості життя в Україні, проведено аналіз методів оцінки економічного еквіваленту вартості життя середньостатистичної людини та обчислено його значення для України за кількома методами.

Ключові слова: вартість життя, страховий ринок, економічний еквівалент вартості життя, методи оцінки вартості життя.

Постановка проблеми. Сьогодні суспільство ставить високі запити щодо зміни політичної, економічної і соціальної систем, що передбачає перш за все перегляд ролі, значення і ставлення до окремої людини, громадянина, його потреб та цінності. З філософських і гуманітарних позицій можна стверджувати, що об'єктивно і справедливо оцінити вартість життя людини неможливо, однак з фінансового погляду, якщо відсутній економічний еквівалент вартості людського життя, закріплений законодавчо у формі суми грошової компенсації за втрату життя і здоров'я громадян, то такі компенсації не закладаються в бюджетах, не враховуються при плануванні та обґрунтуванні заходів з підвищення безпеки і в кінцевому підсумку здійснюються в неадекватно малих сумах, що веде до соціальної незахищеності громадян країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні, методичні та прикладні питання багатаспектної проблеми оцінки економічного еквіваленту вартості життя були і залишаються об'єктом наукових досліджень, зокрема в роботах західних авторів: Г. Зімеля, К. Кулі, Дж. Кроган, А. Лоткі, Р. Тітмуса, В. Зелізер, Т. Шульца. Цікавою є робота американських учених Кіпа Віскузі і Джозефа Альді, які ще 2003 року провели аналіз вартості життя американців [1]. В Україні в цьому напрямі проводять дослідження і пропагують ідею напрацювання методики оцінювання вартості життя Г. Третьякова [7] і О. Залетов.

Методології економічної оцінки вартості життя середньостатистичної людини присвячено роботи А. Бикова [2], Р. Ніфантової і С. Шипіциної [3], І. Трунова і Л. Айвар [4]. Економіко-соціологічні аспекти питання досліджувала А. Багаєва, а прикладними аспектами застосування еквіваленту вартості життя займалися Д. Микитенко та І. Кручиніна.

Однак є підстави стверджувати, що на сьогодні відправні точки до вирішення згаданого завдання ще обговорюються, а раціональні методи і відповідні їм формули для визначення економічного еквіваленту вартості людського життя з можливістю їх практичного застосування ще тільки напрацьовуються.

Метою статті є обґрунтування необхідності розроблення підходів до оцінки економічного еквіваленту вартості життя людини в Україні, виходячи з об'єктивних економічних показників.

Виклад основного матеріалу дослідження. У літературі існує кілька підходів до тлумачення поняття «вартість людського життя». Зокрема, під вартістю людського життя розуміють виражену в грошовому еквіваленті вартість, яку людина готова заплатити за власне життя. Такий підхід найчастіше використовують страховики: життя застрахованого оцінюється, виходячи з грошової суми, яку може (готовий) внести страхувальник за договором накопичувального страхування життя.

Згідно з «дохідним» підходом, вартість людського життя розглядається як виражена у грошовій формі величина, що отримується шляхом визначення чистої теперішньої вартості вигід, які інші особи (чоловік, дружина, залежні особи, утриманці, партнери, роботодавці) могли б очікувати від майбутніх зусиль індивіда, чие життя оцінюється. За таким підходом очікувані доходи людини впродовж усього життя вимірюються, як правило, на основі усереднених даних про заробітну плату, трудовий стаж, рівень інфляції у країні [4].

Із ще одного («витратного») підходу випливає, що вартість життя людини – це осучаснена на момент проведення оцінки загальна сума витрат грошових коштів, які були понесені на підтримання існування і забезпечення життєдіяльності індивіда з моменту народження до смерті [5]. У такому разі економічний еквівалент вартості життя визначатиметься сумою витрат, у які доцільно включити заробітну плату, видатки на людину з державного бюджету, бюджету сім'ї тощо.

З позиції держави, еквівалент вартості життя повинен оцінюватись, виходячи з втраченої вигоди для економічної системи, нереалізованого економічного потенціалу середньостатистичного працівника, обумовлених його смертю (за вирахуванням передбачуваної майбутньої заробітної плати, виплат і пільг із суспільних фондів).

Економічний еквівалент вартості життя (ЕЕВЖ) – це економічна категорія з глобальним практичним значенням. Він широко використовується в багатьох сферах страхування, зокрема у страхуванні відповідальності водіїв, лікарів, товаровиробників, страхуванні життя і здоров'я, соціальному страхуванні.

Економічна оцінка вартості життя потрібна для визначення розміру компенсації, на яку мають право споживачі (або правонаступники в разі смерті споживачів) при завданні шкоди їхньому здоров'ю внаслідок придбання товарів, медикаментів неналежної

якості; особи, яким завдано шкоди життю чи здоров'ю шкідливими чинниками навколишнього середовища, лікарською недбалістю чи некомпетентністю; при визначенні суми відшкодування вигодонабувачам у разі загибелі застрахованих осіб в аваріях на транспорті та в багатьох інших сферах.

Оцінка ЕЕВЖ використовується в різних сферах життєдіяльності людини (праця, відпочинок, сім'я, взаємовідносини з державою), тому визначення такого еквіваленту – це завдання, вирішення якого необхідне як для окремої людини, так і для суспільства та держави в цілому (рис. 1).

Рис. 1. Необхідність розроблення методики оцінки вартості життя в Україні

Міжнародний досвід свідчить про існування закономірності: якщо зростає сума відшкодування, пов'язаного із загибеллю людини, ринок відповідає на це вкладенням додаткових коштів у системи безпеки та модернізацію. Введення значних компенсацій за таку шкоду з часом здатне повністю змінити ставлення до захисту життя і здоров'я громадян. Унаслідок виплати відшкодувань винні компанії та організації

будуть нести суттєві фінансові збитки, що в деяких випадках може спричинити до банкрутства, а тому превентивні витрати на підвищення безпеки стануть виправданими і необхідними, що, у свою чергу, створить серйозні стимули для модернізації української економіки.

Компенсаційні виплати сім'ї та родичам загиблих здійснюють страхові компанії, перевізники, держа-

ва і/або роботодавець. При цьому важливою є наявність еталону, до якого звертатимуться для обчислення суми компенсації.

На даний момент в Україні законодавчо закріплено низку дещо суперечливих норм, які надають лише часткове уявлення про оцінку вартості життя громадян (табл. 1). Такі норми визначаються законами України «Про обов'язкове страхування цивільно-пра-

вової відповідальності власників наземних транспортних засобів», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання, що призвели до втрати працездатності», Повітряним кодексом України, постановами КМУ, які регулюють порядок та умови проведення обов'язкових видів страхування, тощо.

Таблиця 1

Оцінки вартості життя в Україні

Показник	Сума
Страхова сума за шкоду, завдану життю та здоров'ю при обов'язковому страхуванні цивільної відповідальності автовласників (ОСЦВ ВНТЗ)	100 000 грн на кожну особу без обмежень на один страховий випадок (Закон України № 1961-IV від 01.07.2004). Для країн – нових членів ЄС – 1,1 млн євро, для інших – 5,6 млн євро
Середня виплата за шкоду, завдану життю та здоров'ю при ОСЦВ ВНТЗ	6 829 – 7 237 грн (2,2–2,6% від загального розміру виплат за цим видом страхування), дані МТСБУ за 2012 рік
Страхова сума за обов'язковим особистим страхуванням від нещасних випадків на транспорті	102 000 грн (Постанова КМУ № 959 від 14.08.1996)
Середня виплата за обов'язковим особистим страхуванням від нещасних випадків на транспорті	20 853 грн (рівень виплат = 4%) – дані Нацкомфінпослуг за 2012 рік
Середня виплата з Фонду страхування від нещасних випадків на виробництві	Одноразова допомога в разі смерті потерпілого на одну сім'ю в I кварталі 2013 року в середньому призначалась у розмірі 189 тис. грн (кошти на поховання + середній заробіток за останні 5 років + пенсія у зв'язку з втратою годувальника неповнолітнім членам родини)
Виплати за шкоду, завдану життю та здоров'ю при авіаційному страхуванні (Постанова КМУ № 1535 від 12.10.2002)	Під час виконання польотів у межах України – сума, еквівалентна 20 000 доларів США; під час виконання міжнародних польотів – у межах, передбачених міжнародними угодами або законодавством країни, на території якої здійснюються пасажирські перевезення (близько 120 тис. дол. США), членам екіпажу повітряного судна – 100 тис. грн
Середня страхова сума за договорами добровільного страхування життя	100–200 тис. грн
Середня страхова виплата за договорами страхування життя	6 447 грн у 2012 р. (6 724 грн – у 2011 р.) – дані Нацкомфінпослуг
Максимальна страхова сума за договором добровільного страхування життя для окремого застрахованого	142 658 000 грн – дані Нацкомфінпослуг
Середня виплата при загибелі:	Десятирічне грошове утримання
• спортсменів збірних команд України	
• медичних працівників унаслідок інфікування вірусом імунодефіциту при виконанні професійних обов'язків	Десятирічна заробітна плата за останньою займаною посадою. Ураховуючи, що розмір середньої заробітної плати в Україні станом на березень 2014 року становить 3 398 грн, розмір середньої виплати – 407,76 тис. грн
• особи внаслідок страхового випадку під час перевезення небезпечних вантажів	500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (8 500 грн)
• особи внаслідок страхового випадку за договором обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду	2 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожного померлого (34 тис. грн)

Примітка. Складено на основі [7] та узагальнення норм українського законодавства.

Як видно з таблиці, оцінка вартості життя в Україні лежить у межах від 7 до 250 тис. грн і залежить від того, за яких обставин людина втратила життя.

Ураховуючи множинність чинників, що впливають на оцінку вартості життя (рис. 2), держава повинна встановити критерії оцінки і визначити мінімальний розмір гарантій відшкодування збитків життю і здоров'ю громадян. На наш погляд, справедливою є оцінка, яка не залежить від того, за яких обставин

людина втратила життя (у транспорті, побуті, на виробництві тощо).

Чільне місце в аналізі та обґрунтуванні категорії «економічний еквівалент вартості життя» займає методологія, без якої оцінка вартості була б неможливою і не мала б під собою наукового підґрунтя. На даний час існує чимало методів і показників (табл. 2), за допомогою яких оцінюється економічний еквівалент вартості людського життя (ЕЕВЖ). Розглянемо деякі з них.

Таблиця 2

Значення ЕЕВЖ людини, оцінене згідно з теорією людського капіталу

Країна	ЕЕВЖ*, млн дол.	Країна	ЕЕВЖ, млн дол.
Німеччина	2,12	Швеція	2,48
Франція	2,12	США	2,63
Японія	2,24	Люксембург	5,02
Великобританія	2,32	Білорусь	0,1106
Нідерланди	2,42	Росія	0,1952

Примітка. Розрахунки проводились для середньої річної заробітної плати у країні, дискontованої на 20 років.

Джерело: [6]

Рис. 2. Чинники впливу на значення оцінки вартості життя людини

1. Теорія людського капіталу, згідно з якою ЕЕВЖ у шість разів перевищує дискontований дохід, який загиблий міг би заробити за термін життя, що залишився.

$$ЕЕВЖ = 6 \times P \times F(\delta, N), \quad (1)$$

де P – річна заробітна плата середньостатистичної людини;

$F(\delta, N)$ – функція, що враховує процедуру дискontування впродовж N років за ставки дискontування δ .

$$ЕЕВЖ = \frac{\text{Середньодушовий використовуваний грошовий річний дохід}}{\text{Середня ймовірність смерті впродовж року (індекс смертності)}}, \quad (2)$$

$$\text{Індекс смертності} = \frac{\text{Кількість померлих упродовж року з усіх причин}}{\text{Загальна кількість населення}}. \quad (3)$$

Середньодушовий використовуваний грошовий дохід – це дохід особи (у формі заробітної плати, доходів від підприємницької діяльності, пенсій, стипендій, соціальних трансфертів, доходів від власності, дивідендів, процентів та інших доходів) за вирахуванням обов'язкових платежів: податків, квартплати, вартості комунальних послуг та інших фінансових зобов'язань.

За цим підходом на основі статистичних даних щодо кількості населення в Україні та його використовуваних грошових доходів на кінець 2013 року [8] еквівалент вартості середньостатистичного життя для України становитиме:

$$ЕЕВЖ = \frac{2000 \times 12}{662368 / 45\,553\,047} \approx 1\,650\,552 \text{ (грн)}.$$

3. Визначення ЕЕВЖ на основі оцінювання страховальниками страхової суми при укладенні договорів накопичувального і ризикового страхування життя (основний критерій, що береться при цьому до уваги, – платоспроможність індивіда і суб'єктивна

Прийнявши за ставку дискontування (δ) інтегральну відсоткову ставку банків за депозитами фізичних осіб у березні 2014 року – 14,6% і взявши для розрахунку середню заробітну плату в Україні станом на березень 2014-го – 3 398 грн [8], отримаємо значення ЕЕВЖ у сумі 1 798 054 грн, або еквівалент приблизно 150 тис. дол. США. Результат цього методу дуже чутливий до вибору ставки, яка використовується для дискontування.

2. Підхід, розроблений у США і Великобританії у другій половині ХХ століття, згідно з яким ЕЕВЖ середньостатистичної людини середнього віку рівний:

оцінка людиною вартості власного життя). Як видно з табл. 1, така оцінка в Україні становить 100–200 тис. грн;

4. Визначення ЕЕВЖ на основі оцінки інвестицій суспільства, спрямованих на зменшення ризику передчасної смерті, – в основу покладено співвідношення зниження ризику загибелі людини і витрат на запровадження заходів зі зменшення негативних факторів впливу.

5. Визначення ЕЕВЖ на основі соціологічних опитувань щодо справедливого рівня компенсації сім'ям загиблих. При цьому дослідження показують, що еластичність ЕЕВЖ до доходів населення становить 0,5 (тобто якщо доходи населення зростають у чотири рази, оцінка ЕЕВЖ збільшується в середньому вдвічі) [1].

6. ЕЕВЖ може також визначатись, виходячи з розмірів компенсаційних виплат сім'ям загиблих або особам, що втратили здоров'я в результаті аварій та катастроф. Застосування цього підходу в Україні дає середнє значення ЕЕВЖ у розмірі 100 тис. грн (табл. 3).

Таблиця 3
Розмір компенсацій потерпілим у результаті аварій
або катастроф в Україні

Подія	Дата	Розмір виплаченої компенсації сім'ї за одного загиблого
Аварія на «Шахті ім. А. Ф. Засядька»	2007	100 тис. грн
Повінь у Карпатах	2008	100 тис. грн
Ураган, що пронісся над Західною Україною	2010	300 тис. грн
Вибух на шахті «Суходільська-Східна» у Луганській області	2011	1 млн грн за рахунок вуглевидобувної компанії «Краснодонвугілля»
Пожежа на Ювелірній фабриці «Хартрон» у Харкові	Січень 2014	100 тис. грн
ДТП на залізничному переїзді під Сумами	Лютий 2014	100 тис. грн
Викид газу в шахті імені Академіка А. А. Скочинського в Донецьку	Квітень 2014	100 тис. грн

Примітка. Складено на основі узагальнення рішень уряду України щодо виплати компенсацій сім'ям загиблих.

7. Якщо розглядати економічний еквівалент вартості середньостатистичного життя як мінімальні соціальні гарантії громадянинові на певну дату, то для його оцінки доцільно використати розмір прожиткового мінімуму. За умов, що середня тривалість життя в Україні становить 71 рік, вік виходу на пенсію – 60 років і виходячи з розміру прожиткового мінімуму для неповнолітніх, працездатних осіб та осіб, що втратили працездатність, установленого Законом України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» (стаття 7), економічний еквівалент вартості середньостатистичного життя для України становитиме майже 1 млн грн:

$$\text{ЕЕВЖ} = 1\,032 \times 12 \times 6 + 1\,286 \times 12 \times 12 + 1\,218 \times 12 \times 42 + 949 \times 12 \times 11 = 998,6 \text{ тис. грн.}$$

Як бачимо, результати застосування різних методів і підходів до оцінювання ЕЕВЖ суттєво відрізняються (діапазон оцінок – від 100 тис. грн до 1,798 млн грн), оскільки при оцінюванні використовуються різні види показників і первинних даних. Однак середнє значення отриманих результатів близьке до 1 млн грн.

Методика оцінювання вартості життя людини є функцією від фінансового, професійного і політичного ресурсів, змінних у часі. Фінансовий ресурс – це

кошти, які потрібні для розробки та імплементації методики визначення еквіваленту вартості життя людини, пристосованої до українських реалій. Професійний ресурс – інститути, установи та фахівці в їх складі, які розроблятимуть і впроваджуватимуть методику оцінки вартості життя в Україні. І третій ресурс – політична воля держави щодо розроблення і впровадження методики оцінки ЕЕВЖ, яка потрібна на даному етапі для підвищення стандартів життя.

Висновки. Проаналізувавши сутність категорії та методики оцінки ЕЕВЖ, можемо констатувати ось що.

У різних країнах вартість людського життя оцінюється не однаково. Природно, що в більш економічно розвинутих, багатших країнах аналізований показник значно вищий, аніж у бідних країнах і тих, що розвиваються.

У зарубіжній і вітчизняній економічній літературі не існує єдиного формалізованого підходу до оцінки вартості людського життя; на даному етапі триває дискусія щодо пошуку нових, більш якісних підходів до визначення ЕЕВЖ.

Оцінка ЕЕВЖ в економічно розвинутих країнах коливається від 1 до 6 млн дол., а в Україні лежить у межах від 7 до 250 тис. грн і залежить від того, за яких обставин людина втратила життя.

Найперспективнішим у сучасних умовах є комплексний підхід до оцінки економічного еквіваленту вартості життя, який ураховуватиме суму економічного, інтелектуального, соціального і культурного капіталів людини. З кожним роком, з розвитком суспільства, реальний еквівалент вартості життя індивіда зростає.

Запровадження методики оцінювання ЕЕВЖ на державному рівні призведе до підвищення стандартів життя, збільшення інвестицій у безпеку, стане стимулом для розвитку страхового ринку та модернізації економіки України, оскільки встановить адекватну і невідворотну міру відповідальності за шкоду, завдану життю і здоров'ю громадян. Методика оцінювання ЕЕВЖ повинна постійно вдосконалюватися, зважаючи на час, новітні технології та зміни в законодавстві.

Еквівалент вартості життя людини в Україні має стати еталоном або стандартом розрахунку, який повинні враховувати державні структури та приватні компанії для визначення розміру компенсацій за втрату життя чи здоров'я громадян даної країни, оцінювання та обґрунтовування заходів з удосконалення систем безпеки (на виробництві, в побуті, на дорогах), поліпшення стану екології, мінімізації ризиків, забезпечення належних умов праці.

Список використаної літератури

1. Viscusi, W. Kip, Aldy Joseph E. The Value Of A Statistical Life: A Critical Review of Market Estimates Throughout The World // Journal of Risk and Insurance. – 2003. – 27:1; 5-76.
2. Быков А. О методологии экономической оценки жизни среднестатистического человека (пояснительная записка) [Электронный ресурс] / А. Быков. – Режим доступа : http://www.dex.ru/riskjournal/2007/2007_4_2/178-191.pdf.
3. Нифантова Р. В. Современные методические подходы в оценке стоимости человеческой жизни / Р. В. Нифантова, С. Е. Шипицына // Экономика региона. – 2012. – № 3.
4. Трунов И. Эквивалент стоимости жизни [Электронный ресурс] / И. Трунов, Л. Айвар, Г. Харисов. – Режим доступа : <http://www.trunov.com/content.php?act=showcont&id=1858>.

5. Ревуцкий Л. Стоимость, экономическая ценность, социальная ценность и цена жизни человека [Электронный ресурс] / Л. Д. Ревуцкий. – Режим доступа : <http://www.kpilib.ru/article.php?page=542>.
6. Востоков В. Ю. К вопросу определения экономического эквивалента стоимости жизни среднестатистического человека [Электронный ресурс] / В. Ю. Востоков, Я. В. Минаева, Ю. К. Чясновичюс. – Режим доступа : <http://vestnik.igps.ru/wp-content/uploads/V31/6.pdf>.
7. Третьякова Г. Зростання «вартості життя» як фактор (стимул) зростання страхування відповідальності в Україні [Електронний ресурс] / Г. Третьякова // Матеріали XIII Міжнародного Ялтинського фінансового форуму, 20 вересня 2013. – Режим доступу : ufu.org.ua/files/dagest/20-09-13.ppt.
8. Документи Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/oper_new.html.

Summary. The paper investigates the essence of the concept «economic equivalent of the human life value», the necessity of developing approaches to estimation of the cost of life in Ukraine is grounded. Methods of assessing the economic equivalent of the cost of statistical human life are analyzed and equivalent value is calculated for Ukraine using several approaches.

Keywords: value of life, insurance market, the economic equivalent of the cost of life, methods for human life value assessment.